

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski Fakultet
Odsjek za psihologiju

PREDIKTORI SOCIJALNE ANKSIOZNOSTI

Diplomski rad

Jelena Kos

Mentor: Dr. sc. Anita Lauri Korajlija, doc.

Zagreb, 2016

Prediktori socijalne anksioznosti
Jelena Kos

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi mogućnost predikcije socijalne anksioznosti (straha od socijalnih interakcija) na temelju prediktorskih varijabli (percepcije dimenzija roditeljskog ponašanja – podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti te percepcije socijalne samoefikasnosti roditelja odabranog za model socijalnog razvoja tijekom djetinjstva). Također su se željele provjeriti razlike u percepciji roditeljskog ponašanja i percepciji socijalne samoefikasnosti roditelja ovisno o spolu sudionika i spolu roditelja kojeg sudionici odabiru kao roditelja koji je tijekom djetinjstva imao najznačajniju ulogu u njihovom socijalnom razvoju. U istraživanju je sudjelovalo 516 studenata Sveučilišta u Hrvatskoj. Mjerni instrumenti korišteni u ovom istraživanju su Upitnik roditeljskog ponašanja, prilagođena Ljestvica opažene socijalne samoefikasnosti i Ljestvica anksioznosti u socijalnim interakcijama. Utvrđena je statistički značajna rodna razlika u percepciji podrške odabranog roditelja. Studentice i studenti su majke procijenili značajno više podržavajućima od očeva. Također je utvrđena značajna rodna razlika, te razlika s obzirom na spol roditelja u percepciji socijalne samoefikasnosti. Studentice procjenjuju oba roditelja značajno više socijalno samoefikasnijima nego što ih procjenjuju studenti. Sudionici oba spola su očeve procjenjivali značajno socijalno samoefikasnijima od majki. Na uzorku studentica su se značajnim prediktorima pokazale sve tri dimenzije roditeljskog ponašanja, dok se na uzorku studenata značajnim prediktorom u objašnjenju varijance socijalne anksioznosti pokazao prediktor percipirane socijalne samoefikasnosti odabranog roditelja i samostalni doprinos restriktivne kontrole.

Ključne riječi: socijalna anksioznost, dimenzije roditeljskog ponašanja, podrška, restriktivna kontrola, popustljivost, socijalna samoefikasnost

The predictors of social anxiety
Jelena Kos

Abstract

The aim of this study was to investigate the possibility of prediction of social anxiety (fear of social interactions) based on predictor variables (perception of parental behaviour dimensions – support, restrictive control and permissiveness and perception of parental social self-efficacy). Possible gender differences in those predictor variables were also examined in consideration with gender of students and gender of parent chosen as a social development model in childhood. 516 students from the University of Zagreb, Croatia participated in the study. The following instruments were used: Parental Behaviour Questionnaire, The adjusted scale of Perceived Social Self-Efficacy and Social Interaction Anxiety Scale. The statistically significant difference was observed for the variable support – both female and male students have higher perception of mother's support. As to perception of parental social self-efficacy, female students have higher estimates of parental social self-efficacy than male students. In addition, both female and male students have higher estimates of father's social self-efficacy. Significant predictors for explaining the variance of social anxiety of female students are all three parental behaviour dimensions: support, restrictive control and permissiveness, while significant predictors for explaining social anxiety of male students are perception of parental social self-efficacy and restrictive control.

Key words: social anxiety, parental behaviour dimensions, support, restrictive control, permissiveness, social self-efficacy

Sadržaj

Uvod	1
Socijalna anksioznost.....	1
Roditeljsko ponašanje.....	4
Socijalna samoeфикаsnost.....	6
Cilj, problemi i hipoteze istraživanja	8
Metodologija	10
Sudionici.....	10
Mjerni instrumenti.....	10
Postupak.....	12
Rezultati	13
Rasprava	18
Kritički osvrt na istraživanje	22
Zaključak	24
Literatura	25

Uvod

Kroz socijalnu interakciju s roditeljima učimo o svijetu oko sebe i učimo socijalne vještine kojima dolazimo do zadovoljenja različitih potreba u različitim životnim razdobljima. U ovom ćemo istraživanju provjeriti doprinos ponašanja roditelja na razvijanje socijalne anksioznosti, točnije straha od socijalnih interakcija. Provjerit ćemo kako razvoju straha od socijalnih interakcija pojedinca doprinosi odnos s roditeljem i roditelj kao model za učenje ponašanja u socijalnim situacijama kroz percepciju roditeljske socijalne samoefikasnosti.

Socijalna anksioznost

Socijalne interakcije nužne su za preživljavanje, donose nam mnoga zadovoljstva, ali i strahove i anksioznosti. Kessler i suradnici (1994; prema Barlow, 2004) tvrde da 13.3% ljudi tijekom života osjeća pretjerani strah da će se poniziti u socijalnoj situaciji, da će biti negativno procijenjeni i/ili da će drugi ljudi uočiti njihove simptome anksioznosti i odbaciti ih. To su karakteristike socijalno anksioznih ljudi (DSM-5, 2014). Socijalno anksiozna osoba ima snažnu potrebu ostaviti dobar dojam na druge ljude, ali istovremeno je zabrinuta hoće li u tome uspjeti (Heimberg, Liebowitz, Hope i Scheneier, 1995; Clark i Wells, 1995; Schlenker i Leary, 1982, prema Komadina, Juretić i Živčić-Bećirević, 2013). Prosječna dob početka socijalno anksioznog poremećaja je 15 godina, te su 70% osoba koje se nose sa socijalnom fobijom žene (Schneier i sur., 1992; prema Hollander i Simeon, 2006). Magee, Eaton, Wittchen, McGonagle i Kessler (1996; prema Barlow, 2001) su usporedili kohorte različite dobi i ustanovili da od socijalne anksioznosti pati 14.9% ljudi u dobi od 15 do 24 godina, 13.8% ljudi u dobi od 25 do 34 godine, dok se kod ljudi od 35 do 44 godina postotak oboljelih smanjuje na 12.1%, a kod ljudi između 45 i 54 godina se socijalna anksioznost pojavljuje u 12.2% populacije.

Razlikujemo dva tipa socijalnog straha karakteristična za socijalnu anksioznost, a to su strah od procjene drugih ljudi i anksioznost u socijalnim interakcijama (Mattick i Clarke, 1998; prema Komadina i sur., 2013). Osobe povišenog straha od procjene drugih ljudi doživljavaju anksioznost kada ih drugih ljudi promatraju, kao i pri samom očekivanju istoga, dok osobe koje osjećaju anksioznost u socijalnim interakcijama

doživljavaju značajnu neugodu u situacijama u kojima su u interakciji s drugim ljudima. U ovom ćemo se istraživanju usmjeriti na anksioznost u socijalnim interakcijama.

Socijalno anksiozne osobe mogu osjećati strah od jedne ili dvije relativno specifične socijalne situacije poput govorenja u javnosti ili izvođenja složenog motoričkog zadatka poput sviranja instrumenta pred drugima. To nazivamo specifičnim podtipom socijalne anksioznosti (Heimberg, Holt, Schneier, Spitzer i Liebowitz, 1993). Češći je slučaj opća socijalna anksioznost u kojoj se osobe boje više situacija socijalne interakcije poput odlazaka na spojeve ili asertivnog ponašanja i situacija u kojima se promatra njihova izvedba poput poslovnih sastanaka ili intervjua za posao (Turk, Heimberg i Hope; prema Barlow, 2001).

Barlow (2004) je razvio dijateza-stres model rizičnih čimbenika za anksiozne poremećaje, uključujući i socijalnu anksioznost, koji uključuju biološke, opće psihološke i specifične psihološke faktore ranjivosti. Biološki faktori ranjivosti za socijalnu anksioznost se odnose na genetske predispozicije i biološke varijable koje su temelj razvijanju socijalne anksioznosti i ostalih anksioznih poremećaja. Osoba može naslijediti visoku biološku reaktivnost na promjene u okolini, naslijediti sklonost tjeskobi i emocionalnosti, no taj je genetski doprinos nespecifičan sve dok osoba nije izložena psihološkim ranjivostima. Ako osoba nije izložena psihološkim ranjivostima, neće razviti anksiozni poremećaj, već će imati intenzivnije emocionalne reakcije na stres u svakodnevnim stresnim situacijama.

Opće psihološke ranjivosti socijalne anksioznosti su kognitivne karakteristike osobe, utjecaj roditelja i obitelji te iskustva učenja. U kognitivne karakteristike ubrajamo prvenstveno atribucijski stil i lokus kontrole. Lutin, Ralph i Mineka (1997; prema Barlow, 2004) su ustanovili da pesimističan atribucijski stil koji se odnosi na osjećaj nekontrolabilnosti, na vanjski lokus kontrole i nemogućnost predikcije, pogoduje razvitku anksioznosti, te čak i depresije. Psihološka dimenzija osjećaja kontrole je medijator između stresnog iskustva i anksioznosti, te kroz vrijeme taj osjećaj kontrole postaje stabilan moderator ekspresije anksioznosti (Chorpita i Barlow, 1998; prema Barlow, 2004). Te su pretpostavke objašnjene kroz dijateza-stres modele koji uključuju medijacijski i moderacijski utjecaj psiholoških faktora na ekspresiju emocija. Medijacijski model objašnjava da stresni događaji aktiviraju opće psihološke ranjivosti (kognitivne stilove) koje odražavaju smanjen osjećaj kontrole te pridonose razvoju

anksioznosti ili depresije. Taj se model odnosi na rani razvoj osobe. S druge strane, moderacijski model, koji se odnosi na kasni razvoj i na odraslu dob, opisuje direktan odnos između negativnih životnih događaja i razvoja anksioznosti i depresije, koji je pojačan utjecajem općih psiholoških ranjivosti. Istraživanja tih modela ukazuju da okolina kroz rana iskustva utječe na razvoj kognitivnog stila koji postaje faktor ranjivosti. Dakle, u djetinjstvu razvijamo način doživljavanja događaja iz okoline te kasnije taj kognitivni sklop pojačava naš odnos prema negativnim događajima. Kognitivnoj ranjivosti za razvoj anksioznosti doprinose roditelji čiji intruzivni, prezaštitnički i kontrolirajući roditeljski stil može dovesti do izostanka osjećaja kontrole djece (Dumas, LaFreniere i Serketich, 1995; Parker, 1983; Shear, 1991; Silove, Parker, Hadzi-Pavlovic, Manicavasagar i Blaszczynski, 1991; sve prema Barlow, 2004). Važno je naglasiti kako same opće psihološke ranjivosti ne mogu pogodovati razvoju psihičkih smetnji, već one pogoduju istima samo ako postoji biološka ranjivost. Dakle, sinergija genetskih predispozicija i ranih iskustava psiholoških ranjivosti su povezani s razvojem psihičkih poremećaja, no treba uzeti u obzir i utjecaj specifičnih psiholoških čimbenika.

Specifične psihološke ranjivosti socijalne anksioznosti se odnose na rana iskustva osobe u kojima su ih roditelji ili ostale važne odrasle osobe u djetinjstvu upozorili na opasnost od socijalne evaluacije. Roditelji socijalno anksiozne djece puno vremena posvećuju objašnjavanju potencijalnih prijetnji socijalnih situacija te ih ohrabruju da izbjegnu te situacije (Barret, Rapee, Dadds i Ryan, 1996). Roditelji socijalno anksioznih osoba se značajno više plaše socijalnih situacija i više su zabrinuti zbog evaluacije drugih ljudi od roditelja osoba kojima je dijagnosticiran panični poremećaj ili agorafobija (Bruch, Heimberg, Berger i Collins, 1987 i Bruch i Heimberg, 1994; prema Barlow, 2004). Ti podaci nam govore kako postoji utjecaj vikarijskog učenja na razvoj socijalne anksioznosti. No ne zaboravimo da samo zajedničko djelovanje bioloških, općih psiholoških i specifičnih psiholoških ranjivosti dovodi do socijalne anksioznosti.

Roditeljsko ponašanje

Obilježja roditeljskog ponašanja i kvaliteta odnosa između roditelja i djeteta ključne su odrednice psihosocijalnog razvoja djece i adolescenata (Collins, Madsen i Susman-Stillman, 2002; Okagaki i Luster, 2005).

Barber, Stolz i Olsen (2005) u svojem su radu prikazali tijek istraživanja odnosa između roditelja i djeteta i zorno prikazuju odnos istraživača prema roditeljskom ponašanju. Istraživači su različita roditeljska ponašanja nastojali smjestiti u različite okvire koji nisu uvijek obuhvaćali sve aspekte roditeljskog ponašanja, no nastojali su obuhvatiti najvažnije aspekte roditeljskog ponašanja koja kroz interakciju s djetetom imaju najveći utjecaj na djetetov razvoj. Te su se komponente s vremenom stopile u dvije osnovne komponente roditeljstva: podržavajuću (afektivnu, brižnu) i kontrolirajuću (regulirajuću, disciplinirajuću) komponentu. Baumrindova (1967, 1971 i 1980; prema Martin i Colbert, 1997) je kombinacijom tih dimenzija ustanovila tri stila roditeljstva: permisivan, autoritaran i autoritativan stil. Maccoby i Martin su 1983. godine dodale četvrti stil roditeljstva pod nazivom zanemarujući stil.

U posljednjem desetljeću istraživanja ukazuju na tri dimenzije roditeljskog ponašanja: emocionalnost, bihevioralnu kontrolu i psihološku kontrolu/autonomiju (Barber, i sur., 2005). Dimenzija emocionalnosti se odnosi na prirodu afektivnog odnosa između roditelja i djeteta. Emocionalnost pokriva velik broj specifičnih konstrukata, kao što su privrženost, srdačnost ili toplina i njegovanje (Macuka, 2007). Na jednom kraju ove dimenzije nalaze se emocionalna toplina i prihvaćanje djeteta, a na drugom kraju hladnoća, odbacivanje, udaljenost, neprijateljstvo prema djetetu (Peterson i Hann, 1999; prema Erceg, 2014). Roditelji koji su emocionalno topli prihvaćaju svoju djecu, pružaju im podršku, razumijevanje, brigu i pažnju. Pri discipliniranju djeteta koriste se objašnjavanjem, pohvalom i ohrabrivanjem. Emocionalno hladni roditelji zanemaruju i odbacuju svoju djecu i pokazuju malo pozitivnih emocija u odnosu s djetetom. Pozitivan aspekt ove dimenzije povezan je s pozitivnim razvojnim ishodima kod djece, uključujući samoregulaciju, prosocijalno ponašanje i visoko samopoštovanje. S druge strane, manjak prihvaćanja i podrške povezan je s neadaptivnim razvojnim ishodima kod djece poput povlačenja, agresije i poremećaja pažnje (Cummings i sur,

2000; prema Macuka, 2007). Barber i suradnici (2005) tvrde da je dimenzija emocionalnosti povezana sa socijalnom inicijativom djece.

Bihevioralna i psihološka kontrola odnose se na postupke koje roditelji primjenjuju s ciljem promjene ponašanja i unutarnjeg stanja djeteta (Barber, 1996; Darling i Steinberg, 1993; sve prema Keresteš i sur., 2012).

Bihevioralna kontrola je pozitivan oblik roditeljske kontrole, za razliku od psihološke kontrole. Primjenom bihevioralne kontrole roditelji nastoje regulirati djetetove nepoželjne oblike ponašanja uz pomoć postavljanja granica, pravila ponašanja i nadziranja ponašanja. Adekvatan razvoj zahtijeva određen stupanj regulacije ponašanja kako bi dijete naučilo da socijalne interakcije uključuju pravila ponašanja i imaju određenu strukturu koju treba slijediti kako bi se moglo uključiti u socijalne mreže.

Psihološka se kontrola odnosi na roditeljska ponašanja koja uključuju pretjeranu kontrolu djetetovih aktivnosti, visoku razinu roditeljske pažnje, sprečavanje samostalnog rješavanja problema, izazivanje osjećaja krivnje ili uskraćivanje ljubavi (Erceg, 2014). Pretjerana psihološka kontrola onemogućuje proces individuacije i dovodi do razvoja psihološke zavisnosti, umjesto autonomije, te se razvija nepovjerenje u vlastiti identitet i ideje, kao i strah od gubitka povezanosti s roditeljima (Vizler, 2004). Dijete ne ostvaruje svoju potrebu za samostalnosti (Vojnić Hajduk, 2005). Dakle, prejako psihološko kontroliranje djeteta je nepovoljan način odnošenja prema djetetu, no s druge strane, odsustvo bihevioralne kontrole također negativno utječe na djetetov razvoj. Jaka psihološka kontrola djece povezana je s internaliziranim problemima u adolescenciji, dok je jaka bihevioralna kontrola povezana s niskom pojavnosti eksternaliziranih problema (Barber, Olsen i Shagle, 1994). Visoka psihološka kontrola povezana je s depresijom, dok je niska bihevioralna kontrola povezana s antisocijalnim ponašanjem (Barber i sur., 2005).

Otac i majka unose različitu kvalitetu u djetetov život i svatko od njih različito pridonosi razvoju djeteta (Klarin, 2006). Tijekom čitavog djetinjstva i adolescencije majke najčešće provode više vremena s djecom nego očevi (Collins i Russell, 1991). Pokazalo se da je priroda interakcije majka-dijete i otac-dijete različita. Majke su više usmjerene na brigu i njegu djeteta dok su očevi usmjereniji na igru s djetetom. Također je utvrđeno da su kod majki i očeva izraženi različite dimenzije roditeljskog ponašanja: majke su sklonije psihološkoj kontroli i emocionalno su toplije prema djeci,

dok su očevi skloniji bihevioralnoj kontroli (Keresteš, 2002). Važno je istaknuti i činjenicu da se očevi različito ponašaju prema kćerima i sinovima. Dokazano je da su ciljevi interakcije različiti s obzirom na spol djeteta. Odnos očeva s djevojkama u adolescentnoj dobi se opisuje kao autoritaran odnos u svrhu kontrole i utjecaja, dakle otac ima ulogu instruktora. Odnos adolescentnih mladića s očevima je socijalno simetričan, te ga mladići doživljavaju kao pružanje pomoći (Youniss i Smollar, 1985; prema Klarin, 2006). Istraživanje provedeno u Hrvatskoj je pokazalo da očevi i majke više kontroliraju mušku djecu nego žensku, kako psihološki, tako i bihevioralno, te da očevi i majke pokazuju jednaku emocionalnost prema muškoj i ženskoj djeci (Keresteš, 1999). Dokazano je da se majke prema djeci različitog spola ponašaju jednako, a očevi drugačije, te je važno pri razmišljanju o razlikama u socijalizaciji između dječaka i djevojčica uzeti u obzir odnos s ocem. Interakcije između djeteta i majke su češće i više usmjerene podučavanju te oblici interakcija djeteta s majkom podjednako vrijede i za dječake i za djevojčice. Odnos između djeteta i oca uključuje više zabave, poticanje samostalnosti, rješavanja problema, ali djevojčice, u odnosu na dječake, s ocem imaju manje interakcija i osjećaju se s njima manje bliskima nego s majkom (Kosterman, Haggerty, Spoth i Redmond, 2004; prema Macuka, 2010).

Socijalna samoeфикаsnost

Svaka promjena ponašanja i doživljavanja temelji se na variranju osjećaja osobne ефикаsnosti te predstavlja temeljni mehanizam za tumačenje ljudskog funkcioniranja. Jedna od kognitivnih distorzija socijalne anksioznosti je uvjerenje osobe da nije ефикасна u socijalnim interakcijama. Samoeфикаsnost je procjena pojedinca o vlastitim sposobnostima organiziranja i izvršavanja određenih akcija potrebnih za ostvarenje željenih ciljeva (Bandura, 1997). Ona je središnji koncept socijalno-kognitivne teorije Alberta Bandure koji uključuje prosudbe o vlastitoj sposobnosti izvođenja ponašanja prema zahtjevu pojedine situacije. Važno je naglasiti da se opažena samoeфикаsnost ne odnosi na stvarne sposobnosti, već na vjerovanje o vjerojatnosti uspjeha u različitim situacijama (Bilgin i Akkapulu, 2007). Socijalno anksiozne osobe umanjuju svoju izvedbu u socijalnim interakcijama, iako su objektivno uspješni (Clark i Wells, 1995; prema Kashdan i Roberts, 2004).

Različita istraživanja pokazuju da možemo razlikovati dispozicijski i situacijski pristup samoefikasnosti. Smith i suradnici (2006) navode da postoji opća samoefikasnost koja je relativno stabilna u različitim situacijama. S druge strane, Bandura (1997) smatra kako je samoefikasnost primarno definirana zadatkom te da se trebamo usmjeriti na specifično područje ako želimo predviđati određeno ponašanje. U ovom ćemo se istraživanju usmjeriti na socijalnu samoefikasnost koju Smith i Betz (2002) definiraju kao skup samoprocjena samopouzdanja u različitim socijalnim situacijama. Juretić (2008) na socijalnu samoefikasnost gleda kao na osobno vjerovanje koliko ćemo uspješno izvesti neki zadatak ili ponašanje povezano sa socijalnim situacijama. Socijalna samoefikasnost uključuje socijalnu smjelost, sudjelovanje u socijalnoj grupi ili aktivnosti, prijateljsko ponašanje te dobivanje i pružanje pomoći (Connolly 1989; prema Bilgin i Akkapulu, 2007).

Ljudi svoje ponašanje i količinu energije reguliraju prethodno procesirajući, prosuđujući i integrirajući informacije o svojim sposobnostima u specifičnom području koje su dobili iz različitih izvora. Vjerovanja o osobnoj efikasnosti temelje se na prošlom osobnom iskustvu u istim situacijama (direktno iskustvo), na opažanju uspješnosti drugih (vikarijsko iskustvo), na verbalnim uvjerenjima i na emocionalnoj ili fiziološkoj uzbuđenosti (Čizmić, 2006). Najveći utjecaj na percepciju samoefikasnosti imaju direktno iskustvo i vikarijsko iskustvo.

Ljudi nakon izvršenja nekog ponašanja procjenjuju i interpretiraju ishode tog ponašanja i na temelju tog direktnog iskustva procjenjuju samoefikasnost u takvoj situaciji. Vjerovanje o samoefikasnosti se povećava kad se ishodi procjenjuju uspješnima, dok se vjerovanje o samoefikasnosti smanjuje kod ishoda koji se procjenjuju neuspješnima. Na povećanje vjerovanja o samoefikasnosti utječe i prevladavanje prepreka do postizanja cilja i količina uloženog truda. Osobe koje se smatraju samoefikasnim i očekuju uspjeh, prepreke doživljavaju kao izazove, ustrajni su i ulažu trud u svladavanje tih prepreka. Osobe koje se ne smatraju samoefikasnim boje se neuspjeha, prepreke smatraju nepremostivima te ne ulažu trud i odustaju od svog cilja (Bandura, 1997; Katalenić, 2008).

Vikarijsko iskustvo, kao izvor vjerovanja o samoefikasnosti, odnosi se na promatranje života ljudi koji nas okružuju te na procjenjivanje ishoda njihovih ponašanja. Na temelju tih opažanja indirektno zaključujemo o vlastitoj samoefikasnosti

(Bandura, 1997). Direktno iskustvo ima veći značaj od vikarijskog, no dokazano je da vikarijskom iskustvu značaj raste kad postoji nesigurnost u vlastite sposobnosti. Neuspjeh promatrane osobe imat će više negativnog utjecaja kada opažatelj procjenjuje svoje sposobnosti sličnima sposobnostima promatrane osobe. Kada opažatelj svoje sposobnosti smatra superiornijima, neuspjeh promatrane osobe nema negativan utjecaj (Katalenić, 2008). Izvorima vikarijskog iskustva se smatraju bračna prilagodba roditelja, roditeljska privrženost i socijalni odnosi roditelja. Na socijalna ponašanja adolescenata može utjecati kvaliteta majčinih socijalnih odnosa i percipirana kvaliteta braka njihovih roditelja (Markiewicz, Doyle i Brendgen, 2001; prema Bilgin i Akkapulu, 2007). Samopoštovanje i samokontrolu dječaka bolje predviđaju karakteristike očeva, a samopoštovanje i samokontrolu djevojčica majčine karakteristike, dakle dječaci se identificiraju s ocem i on im je model prema kojem stvaraju sliku o sebi, dok je djevojčicama važniji model majka (Vuković i Brajša-Žganec, 2013). U ovom ćemo se istraživanju usmjeriti na roditelje kao modele ponašanja u socijalnim interakcijama, što je upravo vikarijsko iskustvo kojim su sudionici ovog istraživanja stvarali predodžbe o vlastitoj sposobnosti snalaženja u socijalnim interakcijama.

Pregledom teorijskih i empirijskih podataka uočavamo da postoji povezanost ranih iskustava u djetinjstvu, posebice roditeljskih ponašanja prema djetetu, i razvoja socijalne anksioznosti. Osim što na razvoj djeteta utječu samim ponašanjem prema djetetu, roditelji su djeci model ponašanja u različitim situacijama. Svojim doživljajem svijeta djeci daju informaciju što je opasno, a što nije, uključujući i socijalne situacije. U središtu ovog istraživanja bit će doživljaj roditeljskog ponašanja i njihove samoefikasnosti u socijalnim interakcijama koje su sudionici istraživanja stekli u djetinjstvu. Provjerit ćemo u kakvom su odnosu navedene varijable sa socijalnom anksioznosti. Važno je provjeriti jesu li roditeljsko ponašanje i socijalna samoefikasnost roditelja prediktori socijalne anksioznosti kako bi se mogli planirati preventivni programi za roditelje i djecu, te intervencijski programi za roditelje socijalno anksiozne djece kako bi im se osvijestio njihov utjecaj na socijalnu anksioznost djece.

Cilj i problemi istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi mogućnost predikcije socijalne anksioznosti na temelju percepcije roditeljskog ponašanja i percepcije socijalne samoefikasnosti

roditelja. Također želimo provjeriti razlike u percepciji roditeljskog ponašanja i percepciji socijalne samoefikasnosti roditelja ovisno o spolu sudionika i spolu roditelja kojeg sudionici odabiru kao roditelja koji je tijekom djetinjstva imao značajniju ulogu u njihovom socijalnom razvoju.

Na temelju navedenih teorija i nalaza istraživanja, te u skladu s ciljem istraživanja postavljeni su sljedeći problemi istraživanja:

1. Ispitati postoje li rodne razlike u odabiru roditelja kao modela za socijalni razvoj, te provjeriti moguću interakciju odabira majke ili oca s procjenom roditeljskog ponašanja i percipiranom socijalnom samoefikasnosti roditelja.
2. Ispitati mogućnost predikcije socijalne anksioznosti na temelju dimenzija percipiranog roditeljskog ponašanja (podrške, kontrole i popustljivosti) i percipirane socijalne samoefikasnosti roditelja s obzirom na spol procjenjivanog roditelja.

Hipoteze:

1. a. Očekuje se da će studentice češće birati majke, dok će studenti češće birati očeve kao modele socijalnog razvoja.

b. Očekuje se da će studentice i studenti pri procjeni roditeljskog ponašanja dimenzije podrške i restriktivne kontrole procjenjivati višima kod majki nego kod očeva, dok će dimenziju popustljivosti procjenjivati nižom kod očeva.

c. Očekuje se da neće biti razlike u procjeni socijalne samoefikasnosti roditelja s obzirom na spol sudionika i odabranog roditelja.
2. Očekuje se da će u predikciji socijalne anksioznosti značajan doprinos imati spol procjenjivanog roditelja, na uzorku studentica majka, a na uzorku studenata

otac. Također se očekuje da će se sljedeće dimenzije roditeljskog ponašanja pokazati značajnima u predikciji socijalne anksioznosti sudionika oba spola: niska roditeljska podrška i visoka restriktivna kontrola, kao i percepcija slabe socijalne efikasnosti roditelja sudionika.

Metodologija

Sudionici

Ciljna populacija ovog istraživanja je bila studentska populacija Republike Hrvatske. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 516 studentica i studenata Sveučilišta u Zagrebu, Rijeci, Osijeku, Zadru i Splitu. Od ukupnog broja sudionika istraživanja je bilo 382 studentica (74.1%). Studije društvenih usmjerenja pohađa 47.9% sudionika, 17.4% pohađa tehnička usmjerenja, dok 11.9% sudionika pohađa studije humanističkih znanosti, 9.6% prirodne znanosti, 8.8% medicinske znanosti i 4.3% poljoprivredne znanosti. Dvije trećine sudionika (66.7%) pohađa preddiplomski studij, dok ostatak pohađa diplomatske i integrirane studije. Prosječna dob sudionika je $M = 22.3$ godine ($SD = 2.51$), a raspon dobi između 18 i 35 godina.

Mjerni instrumenti

Od sudionika su prvo prikupljeni podaci o dobi, spolu, fakultetu, vrsti i godini studija i mjestu življenja sudionika. Također su prikupljeni podaci o stručnoj spremi roditelja, broju braće i sestara, redu rođenja, te su se sudionici izjasnili tko je od roditelja imao veći utjecaj na njihov socijalni razvoj, a onda u skladu s odabirom rješavali verzije upitnika za oca, odnosno za majku.

Upitnik roditeljskog ponašanja (URP-29; Keresteš, Brković, Kuterovac-Jagodić, i Greblo, 2008) mjeri procjenu ponašanja roditelja i omogućuje izražavanje rezultata za tri globalnije dimenzije roditeljskog ponašanja koje su nazvane roditeljska podrška (RP), restriktivna kontrola (RK) i popustljivost (P) koje su sadržane u 29 čestica. Odgovori se boduju na ljestvici Likertova tipa, od 1 ("uopće nije točno za nju/njega") do 4 ("u potpunosti je točno za nju/njega"). Zbrajanjem odgovora na svim česticama dobiva se ukupni rezultat koji može varirati od 29 do 116. Postoje četiri verzije upitnika, verzija za procjenu oca, majke, te verzije samoprocjene za očeva i majke. U ovom smo istraživanju koristili verzije za procjenu očeva i majki.

Dimenzije ovog upitnika dijelom se podudaraju s tri dimenzije roditeljskog ponašanja (emocionalnost, bihevioralna kontrola i psihološka kontrola / autonomija) utvrđene u ranijim istraživanjima provedenim najvećim dijelom u SAD-u (Schaefer, 1965; Barber, 1996; Barber i sur., 2005; sve prema Keresteš i sur., 2012). Dimenzija roditeljske podrške sadrži 17 čestica koje obuhvaćaju aspekte roditeljskog ponašanja koji definiraju istoimenu dimenziju i u istraživanjima američkih autora (toplina i autonomiju), ali i aspekte roditeljskog ponašanja koji su u američkim istraživanjima definirali dimenziju bihevioralne kontrole (roditeljsko znanje i induktivno rezoniranje). Jedna od čestica te dimenzije je „*Objašnjava mi razloge za postojanje pravila.*“. Dimenzija restriktivne kontrole sastoji se od 9 čestica te se razmjerno dobro poklapa s dimenzijom psihološke kontrole te uključuje aspekte roditeljskog ponašanja intruzivnost i kažnjavanja. Primjer čestice dimenzije restriktivne kontrole jest „*Previše me o svemu ispituje.*“. Dimenzija popustljivosti sastoji se od tri čestice te obuhvaća mali dio dimenzije bihevioralne kontrole. Primjer čestica ove dimenzije je „*Lako ju nagovorim na ono što želim.*“. Rezultati na dimenzijama mogu se izračunati kao prosječni rezultat na česticama koje pripadaju određenoj dimenziji. Cronbach alpha koeficijent pouzdanosti ovog instrumenta za sve dimenzije viši su od .60, a većina ih je viša i od .70 (Keresteš i sur., 2008). U ovom smo istraživanju česticu „*Često mi govori kako bih se trebala ponašati i kakva bih trebala biti.*“ koju su autorice upitnika uvrstile u dimenziju podrške, u konzultacijama s autoricama, uvrstili u dimenziju restriktivne kontrole. Potreba za prebacivanjem se pokazala jer je ta čestica s ukupnim rezultatom dimenzije podrške imala nisku povezanost ($r=.14$), dok je s ukupnim rezultatom dimenzije Restriktivne kontrole bolje povezana ($r=.39$). U ovom istraživanju koeficijent unutarne konzistencije za dimenziju popustljivosti iznosi $\alpha = .75$, za dimenziju podrške iznosi $\alpha = .91$ te za dimenziju restriktivne kontrole iznosi $\alpha = .82$.

Ljestvica anksioznosti u socijalnim interakcijama (Social Interaction Anxiety Scale – SIAS; Mattick i Clarke, 1998) mjeri anksioznost u socijalnim interakcijama. Ljestvica se sastoji od 20 čestica, a odgovori se boduju na ljestvici Likertova tipa, od 0 ("nimalo karakteristično ili istinito za mene") do 5 ("jako/u potpunosti karakteristično ili istinito za mene"). Primjer čestica je „*Osjećam se napeto kad sam s nekom osobom nasamo.*“. Zbrajanjem odgovora na svim česticama dobiva se ukupni rezultat koji može varirati od 0 do 100. Viši ukupni rezultat upućuje na izraženiju anksioznost u socijalnim

interakcijama. Ljestvica se može koristiti i u trijažne svrhe, pa rezultat od 34 ili više bodova razlikuje pojedince s izraženim ovim tipom socijalnog straha od onih koji ga nemaju (Heimberg, Mueller, Holt, Hope i Liebowitz, 1992). Faktorska je struktura ovog upitnika već provjerena na hrvatskom uzorku (Juretić, 2008; Juretić, 2011) te se pokazalo postojanje jednog faktora, strah od socijalnih interakcija. Cronbach α koeficijent pouzdanosti ovog mjernog instrumenta u ranijim istraživanjima iznosi $\alpha = .90$ (Juretić, 2008), a u ovom istraživanju iznosi $\alpha = .85$.

Prilagođena *Ljestvica opažene socijalne samoefikasnosti (The Scale of Perceived Social Self - Efficacy –PSSE; Smith i Betz, 2000)* sastoji se od 25 čestica kojima se mjeri socijalna samoefikasnost, definirana kao individualna procjena stupnja samoefikasnosti ili samopouzdanja u području socijalnog ponašanja (Tadić, 2013). Čestice te ljestvice prilagođene su kako bi sudionici mogli procijeniti socijalnu efikasnost svojih roditelja. Sudionici odgovaraju tako da na ljestvici od 5 stupnjeva (pri čemu 1 znači „uopće nema samopouzdanja“, a 5 znači „potpuno samopouzdanje“) označe u kojoj mjeri procjenjuju da se njihov roditelj osjeća samopouzdanom u opisanim situacijama. Primjer čestica je: „Podijeliti sa skupinom ljudi neko svoje zanimljivo prošlo iskustvo“. Ukupan rezultat dobiva se zbrajanjem rezultata svih čestica pri čemu je teoretski raspon rezultata od 25 do 125 bodova. Cronbach α koeficijent pouzdanosti ovog mjernog instrumenta iznosi $\alpha = .94$ (Smith i Betz, 2002), kad se primjenjuje kao upitnik samoprocjene. Koeficijent pouzdanost prilagođene verzije ovog instrumenta u ovom istraživanju iznosi $\alpha = .95$.

Postupak

Podaci su prikupljeni putem interneta u svibnju 2015.godine. Upitnik je kreiran na serveru Survey Monkey s jasnom uvodnom uputom o svrsi istraživanja te naznakom da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da se u svakom trenutku može odustati bez posljedica. Naglašeno je da je istraživanje anonimno i da će podaci biti obrađivani na grupnoj razini te da se traži iskrenost pri odgovaranju. Svaki mjerni instrument je opisan i ima jasnu uputu. Predviđeno vrijeme ispunjavanja upitnika je bilo 10 minuta. Poveznica s upitnikom je bila prosljeđena ciljnoj populaciji, studentima, putem portala „Istraži me“, bila je objavljena na Facebooku, te u studentskim grupama Filozofskog fakulteta, Arhitektonskog fakulteta, Ekonomskog fakulteta, Medicinskog fakulteta i

Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta. Sudionici su ovisno o spolu ispunjavali muške i ženske verzije upitnika. Također su, ovisno o odabiru roditelja koji je imao veći utjecaj na njihov razvoj, ispunjavali verzije za procjenu majki ili očeva.

Rezultati

U tablici 1 prikazani su deskriptivni podaci za ispitivane mjere te rezultati Kolmogorov – Smirnovljevog testa za provjeru normalnosti distribucija ispitivanih varijabli. Varijabla percipirane socijalne samoefikasnosti roditelja jedina nije normalno distribuirana. Unatoč tome što prema Kolmogorov – Smirnovljevom testu navedena distribucija značajno odstupa od normalne, histogram pokazuje da je distribucija približno normalna. Aron, Aron i Coups (2006) kažu kako su standardni postupci neprihvatljivi jedino kada su pretpostavke parametrijske statistike narušene u ekstremnom stupnju, što u ovom istraživanju nije slučaj, te smatramo da je dozvoljeno korištenje parametrijskih postupaka u daljnjoj analizi.

Tablica 1

Prosječne vrijednosti, raspršenja, totalni raspon, teoretski totalni raspon i vrijednosti Kolmogorov – Smirnov testa za socijalnu anksioznost, percipiranu socijalnu samoefikasnost roditelja, te percipiranu podršku, popustljivost i kontrolu roditelja za studentice ($n=382$) i studente ($n=134$)

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>TR</i>	<i>TTR</i>	<i>K-S Z</i>
Socijalna anksioznost	ž	56.3	12.64	38-86	0-100	.066
	m	54.1	12.20	20-90		
Percipirana socijalna samoefikasnost roditelja	ž	88.8	18.63	38-125	25-125	.032*
	m	82.7	17.78	25-125		
Percipirana podrška	ž	47.8	8.54	16-64	16-64	.093
	m	45.2	7.84	16-64		

Percipirana popustljivost	ž	6.9	1.98	3-12	3-12	.103
	m	6.9	1.93	3-12		
Percipirana kontrola	ž	22.4	5.81	10-37	10-40	.064
	m	23.0	4.46	10-37		

*Legenda: * $p < .01$*

U okviru prvog problema istraživanja provjerili smo rodne razlike u odabiru roditelja kao modela za socijalni razvoj t-testom za proporcije i utvrdili da ne postoji značajna razlika ($t=0.71$, $p>.05$). Studentice biraju majke i očeve za modele u jednakom omjeru kao i studenti (tablica 2).

Tablica 2

Frekvencije odabira majki i očeva kao model za socijalni razvoj prema spolu roditelja za studentice ($n=382$) i studente ($n=134$).

	Majke	Očevi	<i>t</i>	<i>p</i>
Studentice	303	79	0.705	>.05
Studenti	102	32		

Analizom varijance smo provjerili rodne razlike u procjeni roditeljskog ponašanja i percipirane socijalne samoeфикаsnosti roditelja s obzirom na spol procjenjivanog roditelja (tablica 4). Rezultati analize ukazuju na to da su na dimenziji roditeljske podrške sudionici majke procjenjivali više podržavajućima od očeva, dakle glavni efekt odabira roditelja se pokazao značajnim ($F=7.76$, $p<.05$). Ustanovljeno je da ne postoje razlike u percepciji roditeljske kontrole i popustljivosti s obzirom na spol sudionika i spol procjenjivanog roditelja, te ne postoji interakcija između glavnih efekata. Što se tiče varijable percipirane socijalne samoeфикаsnosti, nalazi ukazuju da postoji značajna razlika u procjeni s obzirom na spol sudionika ($F=10.02$, $p<.01$) i spol roditelja ($F=5.35$, $p<.05$), no ne postoji interakcija između glavnih efekata. Studentice procjenjuju oba roditelja značajno više socijalno samoeфикаsnima nego što ih procjenjuju studenti. Sudionici oba spola su očeve procjenjivali značajno socijalno samoeфикаsnijima od majki.

Tablica 3

Deskriptivne vrijednosti procjena dimenzija roditeljskog ponašanja (podrške, kontrole i popustljivosti) i socijalne samoefikasnosti roditelja prema spolu sudionika i spolu roditelja odabranog za model u socijalnom razvoju za studentice ($n=382$) i studenata ($n=134$).

	Studentice		Studenti	
	Majka <i>M</i> (<i>SD</i>)	Otac <i>M</i> (<i>SD</i>)	Majka <i>M</i> (<i>SD</i>)	Otac <i>M</i> (<i>SD</i>)
Podrška	48.5 (8.48)	44.6 (8.97)	45.7 (7.94)	43.9 (7.29)
Kontrola	22.9 (6.03)	21.4 (5.62)	23.3 (5.52)	22.1 (5.27)
Popustljivost	6.9 (1.99)	7.4 (1.99)	7.0 (1.88)	6.9 (2.06)
Socijalna samoefikasnost	87.3 (19.25)	93.9 (16.42)	81.9 (18.07)	85.4 (16.31)

Tablica 4

Rezultati provjere rodnih razlika u procjeni roditeljskog ponašanja (podrške, kontrole i popustljivosti) i percipirane socijalne samoefikasnosti roditelja s obzirom na spol procjenjivanog roditelja. ($N=516$)

	Spol sudionika		Spol odabranog roditelja		Interakcija		
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Podrška	3.1	.079	7.76	.006**	1.09	.295	.042
Kontrola	0.75	.387	3.65	.057	0.06	.808	.011
Popustljivost	0.68	.41	0.42	.519	1.58	.209	.007
Socijalna samoefikasnost	10.02	.002**	5.35	.021*	0.52	.470	.036

Legenda: * $p < .05$; ** $p < .01$

U okviru drugog problema provjerili smo mogućnost predikcije socijalne anksioznosti na temelju spola roditelja, percepcije dimenzija roditeljskog ponašanja i percepcije socijalne samoefikasnosti roditelja provodeći hijerarhijske regresijske analize. Prije provođenja hijerarhijskih regresijskih analiza provjerili smo korelacije između ispitivanih varijabli posebno za studentice i studente (tablica 5). Na uzorku studentica je socijalna anksioznost negativno i nisko do umjereno povezana s podrškom i percipiranom socijalnom samoefikasnosti ($p < .01$), te je pozitivno i nisko do umjereno povezana s percipiranom kontrolom ($p < .01$). Na uzorku studenata socijalna je anksioznost negativno i nisko do umjereno povezana s percipiranom socijalnom samoefikasnosti roditelja.

Tablica 5

Vrijednosti koeficijenta korelacije prediktorskih (spol roditelja, percepcija podrške, restriktivne kontrole, popustljivosti i socijalne samoefikasnosti roditelja) i kriterijske varijable (socijalna anksioznost) za studentice (iznad dijagonale) i studente (ispod dijagonale).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Spol roditelja	-	-.18**	.09	-.10*	.14**	-.04
2. Podrška	-.096	-	.12*	-.31**	.39**	-.29**
3. Popustljivost	-.03	.17	-	-.09	-.06	.08
4. Restriktivna kontrola	-.09	-.06	-.17*	-	-.23**	.21**
5. Percipirana socijalna samoefikasnost roditelja	-.09	.31**	-.01	.15	-	-.2**
6. Socijalna anksioznost	-.09	-.01	.03	.14	-.23**	-

Legenda: * $p < .05$; ** $p < .01$

Kako su nas zanimale eventualne rodne specifičnosti u odnosima među varijablama proveli smo analize za studente i studentice odvojeno. Kriterijska varijabla za oba uzorka je socijalna anksioznost, a prediktorske varijable su spol odabranog roditelja, roditeljsko ponašanje (podrška, restriktivna kontrola i popustljivost) i percipirana socijalna samoefikasnost odabranog roditelja. U prvom koraku hijerarhijskih regresijskih analiza smo uveli spol roditelja odabranog za model socijalnog razvoja. U drugom smo koraku uvrstili dimenzije roditeljskog ponašanja

(podršku, popustljivost i restriktivnu kontrolu) te smo u trećem koraku uvrstili percipiranu socijalnu samoefikasnost roditelja (tablica 6).

Tablica 6
Rezultati hijerarhijske regresijske analize za kriterijsku varijablu socijalne anksioznosti za studentice (n=372) i studente (n=132).

Prediktori	Studentice			Studenti		
	1.korak	2.korak	3.korak	1.korak	2.korak	3.korak
	β	β	β	β	β	β
Spol odabranog roditelja	-.043	-.093	-.081	-.091	-.078	-.041
Podrška		-.282**	-.259**		-.015	.080
Popustljivost		.135**	.128*		.050	.041
Restriktivna kontrola		.128*	.123*		.138	.186*
Percipirana socijalna samoeфикаsnost roditelja			-.055			-.276**
<i>R</i>	.043	.352**	.355**	.091	.166	.305**
<i>R</i> ²	.002	.124**	.126**	.008	.028	.093**
ΔR^2		.122**	.002	.008	.019	.065**

Legenda: * $p < .05$; ** $p < .01$

Iz tablice 6 je vidljivo da spol odabranog roditelja, roditeljsko ponašanje i percipirana socijalna samoeфикаsnost odabranog roditelja objašnjavaju ukupno 12.6% varijance socijalne anksioznosti studentica. Vidljivo je da varijancu socijalne anksioznosti studentica objašnjavaju samo tri dimenzije roditeljskog ponašanja.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize na studentima nam ukazuju na to da je 9.3% varijance socijalne anksioznosti studenata objašnjeno spolom roditelja, dimenzijama roditeljskog ponašanja i percipiranom socijalnom samoeфикасношću odabranog roditelja. Značajan je samostalan doprinos percipirane socijalne samoeфикаsnosti odabranog roditelja te roditeljske kontrole.

Rasprava

Cilj istraživanja bio je utvrditi mogućnost predikcije socijalne anksioznosti na temelju dimenzija roditeljskog ponašanja (podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti) i percipirane socijalne samoefikasnosti roditelja kojeg su sudionici odabrali kao model s većim utjecajem na njihov socijalni razvoj. Također smo željeli provjeriti rodne razlike u odabiru roditelja kao modela socijalnog razvoja, te ispitati postoje li interakcije spola studenata i roditelja u procjeni prediktorskih varijabli.

U okviru prvog problema provjerili smo rodne razlike u odabiru roditelja kao modela za socijalni razvoj. U skladu s nalazom istraživanja da se dječaci identificiraju s ocem i on im je model prema kojem stvaraju sliku o sebi, dok je djevojčicama važniji model majka (Vuković i Brajša-Žganec, 2013), očekivali smo da će kao model socijalnog razvoja studentice češće birati majke, a studenti očeve. U ovom istraživanju nije utvrđena značajna razlika, dakle studentice i studenti su jednako često birali očeve i majke kao model socijalnog razvoja. Jedno od mogućih objašnjenja ovakvog nalaza jest činjenica da su sudionici, osim rodne identifikacije, imali više različitih kriterija prema kojima su birali roditelja kao model socijalnog razvoja. Ne zaboravimo da socijalni razvoj djece obuhvaća ponašanja, stavove i afekte koji se prožimaju u interakciji djece s ljudima koji ih okružuju (Brajša-Žganec, 2003), te je moguće da su sudionici pri odabiru roditelja kao modela socijalnog razvoja bili usmjereni na različite komponente socijalnog razvoja. Istraživanja ukazuju na to da su očevi u odgoju više usmjereni na ponašajnu komponentu i komponentu stavova, dok su majke više usmjerene na afektivnu komponentu socijalnog razvoja djece. Točnije, očevi ohrabruju svoju djecu da istražuju svijet izvan primarnog obiteljskog okruženja, djeca od njih očekuju informacije o socijalnom okruženju, dok je uloga majki da daju uvid u emocionalna stanja (Bögels i Perotti, 2011). Dakle očevi i majke, osim rodne identifikacije i rodne tipizacije, imaju više različitih uloga u socijalnom razvoju kćeri i sinova za koje pretpostavljamo da su sudionicima bile važne tijekom razvoja pa je moguće da su prema njima birali majke ili očeve za model socijalnog razvoja.

Što se tiče razlika između studentica i studenata u procjeni dimenzija roditeljskog ponašanja (podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti) s obzirom na

odabir roditelja, pokazalo se da studentice i studenti majke procjenjuju značajno više podržavajućima od očeva, čime je hipoteza da će majke biti više podržavajuće potvrđena. Taj nalaz ide u prilog ranijim istraživanjima koja ukazuju na to da se majke prema djeci odnose s više topline nego očevi, bez obzira na spol djeteta (Keresteš, 2002). U procjenama dimenzija restriktivne kontrole i popustljivosti nisu pronađene razlike s obzirom na spol sudionika i spol odabranog roditelja, te tim nalazom nisu potvrđene hipoteze da će majke biti više kontrolirajuće, a očevi manje popustljivi. Neskklad nalaza ovog istraživanja i ranijih istraživanja možemo objasniti razlikom u dobi sudionika. Ranija su istraživanja provedena na dječjem uzrastu, dok su sudionici ovog istraživanja studenti čija je prosječna dob $M=22.3$ godine. S dobi ljudi imaju veću autonomiju te je moguće da im se percepcija roditeljske kontrole i popustljivosti promijenila jer s porastom dobi doživljavaju manje kontrole i popustljivosti. Također moramo uzeti u obzir i retrogradno procjenjivanje roditeljskog ponašanja, što također može imati utjecaj na percepciju roditeljskog ponašanja.

Hipoteza da neće biti razlike u percepciji socijalne samoefikasnosti roditelja s obzirom na spol sudionika i odabranog roditelja nije potvrđena. Studentice i majke i očeve procjenjuju više samoefikasnima nego što ih procjenjuju studenti, te sudionici oba spola očeve procjenjuju značajno socijalno samoefikasnijima od majki. Prema teoriji socijalizacije dječake se potiče da budu asertivni i nezavisni, a djevojčice nježne i skromne, te je moguće da su zbog razlika u socijalizaciji majke zabrinutije oko interpersonalnih odnosa te se osjećaju manje samopouzdana u socijalnim situacijama (Tadić, 2013), što su sudionici primijetili i doživjeli majke manje socijalno samoefikasnima od očeva. Činjenicu da su studentice procjenjivale majke i očeve više socijalno samoefikasnima nego studenti možemo objasniti pretpostavkom da su studentice bile sigurnije u vlastite procjene roditeljske socijalne samoefikasnosti. Naime, tijekom prikupljanja podataka sam od nekoliko studenata dobila povratne informacije da im je bio problem procijeniti samopouzdanje roditelja u situacijama u kojima ih nisu imali prilike vidjeti, primjerice u situaciji pozivanja druge osobe na spoj. Moguće je da su zbog toga što nemaju točnu informaciju o tome kako se roditelj kojeg su procjenjivali osjećao u specifičnoj socijalnoj situaciji zaokruživali srednje ili niže vrijednosti u upitniku, te su prosječne vrijednosti njihovih procjena zbog toga niže od procjena studentica. Pretpostavljamo da su studentice o situacijama o kojima nisu imale

saznanja kako se procjenjivani roditelj osjećao zaključivale na temelju situacija za koje su znale kako se roditelj osjećao.

U okviru drugog problema hijerarhijskim regresijskim analizama smo provjerili mogućnost predikcije socijalne anksioznosti na temelju spola odabranog roditelja, percepcije dimenzija roditeljskog ponašanja (podrška, popustljivost, restriktivna kontrola) i percepcije socijalne samoefikasnosti odabranog roditelja. Rezultati ukazuju da kod studentica odabrani skup prediktora objašnjava 12.6% varijance socijalne anksioznosti, dok kod studenata ti prediktori objašnjavaju 9.3% varijance socijalne anksioznosti. Taj je nalaz zanimljiv jer se taj skup prediktora ne odnosi direktno na osobine sudionika, nego se odnosi na procjene roditeljskog ponašanja i njihove socijalne samoefikasnosti. Dakle dio varijance socijalne anksioznosti studentske populacije smo objasnili vanjskim utjecajima, i njihov se udio pokazao značajnim.

U prvom koraku hijerarhijskih regresijskih analiza uvrstili smo varijablu spola odabranog roditelja te rezultati ne ukazuju na značajne samostalne doprinose te varijable u objašnjavanju varijance socijalne anksioznosti ni na jednom od uzoraka. Prema teoriji socijalizacije, očekivali smo da će za predikciju socijalne anksioznosti studentica značajan doprinos imati majka, a kod studenata otac. S obzirom na to da nije bilo rodne razlike u odabiru roditelja kao modela za socijalni razvoj u djetinjstvu, očito je da je sudionicima jednako važan model majke i oca, no nema značajan doprinos u objašnjenju varijance socijalne anksioznosti.

U drugom je koraku uključen skup prediktora dimenzija roditeljskog ponašanja (podrške, popustljivosti i restriktivne kontrole). Na uzorku studentica je utvrđeno da je podrška negativan prediktor socijalne anksioznosti ($\beta = -.282$). Samostalni doprinosi popustljivosti ($\beta = .135$) i visoke restriktivne kontrole ($\beta = .128$) su također značajni, dok kod studenata nije utvrđen značajan samostalni doprinos ni za jednu dimenziju roditeljskog ponašanja. Nalaz na uzorku studentica potvrđuje hipotezu da će studentice koje su doživljavale više podrške imati niži rezultat socijalne anksioznosti. To je u skladu s ranijim istraživanjima koja ukazuju na to da je manjak roditeljske podrške i topline povezan s neadaptivnim razvojnim ishodima (Cummings i sur, 2000; prema Macuka, 2007). Posebnu važnost manjka podrške za razvoj socijalne anksioznosti kod studentica možemo objasniti time što kroz odgoj djevojčice učimo da brinu o ljudima oko sebe (Berk, 2008), ženama je u okviru njihove rodne uloge važno davati i primati

podršku, održavati tople i podržavajuće odnose te manjak podrške u odnosu s roditeljima predstavlja smetnju i izaziva anksioznost.

Što se tiče dimenzije popustljivosti, nismo očekivali da će imati značajan doprinos u objašnjenju varijance socijalne anksioznosti, no studenticama je i taj aspekt roditeljskog ponašanja bio važan. Dimenzija popustljivosti se odnosi na nedosljednost u postavljanju granica, što u djetinjstvu ne omogućuje zadovoljenje potrebe za sigurnosti. Moguće da taj osjećaj nesigurnosti u dječjoj dobi potencira razvoj osjećaja manjka kontrole u odrasloj dobi. Chorpita i Barlow (1998; prema Barlow, 2004) ističu kako kroz vrijeme osjećaj manjka kontrole postaje stabilan moderator ekspresije anksioznosti, što ide u prilog našem nalazu.

Dimenzija restriktivne kontrole roditeljskog ponašanja, koja se odnosi na psihološku kontrolu se pokazala značajnim prediktorom socijalne anksioznosti na uzorku studentica što se poklapa s ranijim istraživanjima u kojima je utvrđeno da je pretjerana psihološka kontrola povezana s internaliziranim problemima u adolescenciji (Barber, Olsen i Shagle, 1994).

Činjenicu da su se dimenzije roditeljskog ponašanja pokazale značajnim prediktorom socijalne anksioznosti samo kod studentica možemo objasniti time što su prema rodnim ulogama žene više usmjerene na ekspresivne zadatke koji obuhvaćaju odnose s drugim ljudima, dok su muškarci više usmjereni na instrumentalne zadatke usmjerene prema cilju poput upravljanja timskim radom (Ritzer, 1997; prema Jugović, 2004). Dakle žene su kroz odgoj usmjeravane na održavanje stabilnih i bliskih odnosa, te ako u tome ne uspijevaju u odnosu s roditeljima postoji mogućnost da će postati anksiozne.

U trećem smo koraku u hijerarhijsku regresijsku analizu uključili prediktorsku varijablu percipirane socijalne samoefikasnosti roditelja. Pokazalo se da je percipirana socijalna samoefikasnost roditelja negativan prediktor za oba uzorka, no samostalni doprinos te varijable se pokazao značajnim samo na uzorku studenata ($\beta = -.276$). Time smo u oba uzorka potvrdili smjer predikcije, da će percepcija slabe socijalne samoefikasnosti biti značajna u predikciji socijalne anksioznosti, no značajan doprinos te varijable se pokazao samo na uzorku studenata. To također možemo objasniti teorijom rodnih uloga koja nam objašnjava kako su muškarci od djetinjstva usmjeravani na vođenje, dominaciju, dok su žene kroz odgoj potkrepljivane da iskazuju brigu za

druge, da održavaju skladne odnose. Prema tome možemo zaključiti da je muškarcima važno kroz razvoj imati snažan samopouzdan model od kojeg uče kako se ponašati u socijalnim interakcijama, kako bi naučili ponašanja koja se od njih očekuju. U suprotnome, ne osjećaju se dorasli očekivanjima okoline i postoji mogućnost razvijanja socijalne anksioznosti.

U trećem se koraku hijerarhijske regresijske analize na uzorku studenata značajnim u objašnjenju varijance socijalne anksioznosti pokazao i samostalan doprinos varijable restriktivne kontrole ($\beta=.186$) koju smo u analizu uključili u drugom koraku. Korelacija između varijable restriktivne kontrole i percepcije socijalne samoefikasnosti roditelja je pozitivna i nije pokazala se značajnom ($r=.15$), no čini se da varijabla percipirane socijalne samoefikasnosti na uzorku studenata ima medijacijski efekt na varijablu restriktivne kontrole u objašnjavanju varijance socijalne anksioznosti, te ju prikazuje značajnom u objašnjavanju varijance socijalne anksioznosti.

Zaključno, dimenzije roditeljskog ponašanja i percipirana socijalna samoefikasnost roditelja imaju različitu ulogu u razvoju socijalne anksioznosti kod studentica i studenata. Rizični čimbenici za razvoj socijalne anksioznosti kod studentica su percepcija visoke roditeljske popustljivosti i restriktivne kontrole, dok je zaštitni čimbenik percepcija visoke roditeljske podrške roditelja odabranog za model socijalnog razvoja. Kod studenata je u nastanku socijalne anksioznosti zaštitni faktor percepcija visoke socijalne samoefikasnosti odabranog roditelja, dok se rizičnim faktorom pokazala percepcija visoke restriktivne kontrole roditelja odabranog za model socijalnog razvoja.

Kritički osvrt na istraživanje

Glavni nedostatak ovog istraživanja je vezan uz retrogradne procjene dimenzija roditeljskog ponašanja. S dobi djeteta se mijenja odnos između roditelja i djeteta te se samim time mijenja i ponašanje roditelja prema djetetu. U skladu s tim možemo zaključiti da se mijenja i percepcija roditeljskog ponašanja. U uputi za rješavanje *Upitnika roditeljskog ponašanja* bilo je jasno navedeno da se procjenjuje ponašanje roditelja prema sudionicima u djetinjstvu, no ne smijemo zanemariti mogućnost iskrivljavanja percepcije roditeljskog ponašanja zbog vremenskog odmaka. Također

treba uzeti u obzir i činjenicu da u upitniku nije bilo određeno na koje razdoblje djetinjstva se odnosi pitanje odabira roditelja kao modela za socijalni razvoj jer je to moglo utjecati na sam odabir. Odlučili smo to pitanje ostaviti općenitim kako bi studenti odabrali roditelja za kojeg misle da je imao više utjecaja tijekom cijelog djetinjstva.

Važno je osvrnuti se i na procjenu socijalne samoefikasnosti roditelja. U *Ljestvici opažene socijalne samoefikasnosti* postoje čestice koje opisuju situacije za koje sudionici mogu samo pretpostaviti kako bi se njihova majka ili otac ponašali i koliko bi bili samopouzđani u takvoj interakciji. Primjer takve čestice je „*Pozvati nekoga na „spoj“*“. No budući da je u uputi bilo naglašeno da se traži procjena, smatramo kako su sudionici na temelju sveukupnog samopouzđanja roditelja u više različitih socijalnih interakcija mogli pretpostaviti kako bi se majka ili otac osjećali u situacijama kojima oni nisu svjedočili. U ovom istraživanju nam nije bila važna realna socijalna samoefikasnost roditelja, već nam je bio važan doživljaj sudionika, njihova percepcija socijalne samoefikasnosti odabranog roditelja.

Ne smijemo zaboraviti činjenicu da su sudionici istraživanja birali roditelja koji je imao veći utjecaj na njihov socijalni razvoj. Odlučili smo da će sudionici procjenjivati samo jednog roditelja kako bismo smanjili opseg upitnika u svrhu izbjegavanja osipanja sudionika. Samim time se isključuje utjecaj drugog roditelja na socijalni razvoj, a znamo da na sve aspekte razvoja imaju utjecaj i otac i majka i ostale odrasle osobe važne djetetu.

Što se tiče uzorka sudionika, u istraživanju su sudjelovali studenti nekoliko različitih znanstvenih područja (društveno-humanističko, medicinsko-biokemijsko, prirodoslovno-matematičko, tehničko i poljoprivredno) što pridonosi heterogenosti uzorka, no rezultate ne možemo generalizirati na cijelu studentsku populaciju zbog autoselekcije. Sljedeći nedostatak vezan uz uzorak jest omjer ženskih i muških sudionika. Od ukupnog broja sudionika dvije trećine su činile studentice, a poželjan bi bio podjednak omjer ženskih i muških sudionika budući da smo ispitivali rodne razlike u prediktorskim varijablama. Zbog navedenih razloga dobivene rezultate treba uzeti s oprezom, te biti oprezan prilikom generalizacije.

Istraživanje je provedeno online putem, te je prisutna selekcija sudionika koji se koriste osobnim računalom i posjećuju stranice na kojima je istraživanje objavljeno. Moguće je da se sudionici koji su odlučili sudjelovati u istraživanju razlikuju od osoba

koje nisu prema određenim karakteristikama poput osobina ličnosti ili zainteresiranosti za temu. Treba spomenuti i osipanje sudionika ($n=237$) koje nije moguće kontrolirati prilikom online prikupljanja podataka.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti mogućnost predikcije socijalne anksioznosti na temelju prediktorskih varijabli (percepcija dimenzija roditeljskog ponašanja – podrške, restriktivne kontrole, popustljivosti; te percepcije socijalne samoefikasnosti roditelja odabranog za model socijalnog razvoja). Također su se željele ispitati rodne razlike u odabiru roditelja kao model za socijalni razvoj, te interakcije odabira roditelja s procjenom roditeljskog ponašanja i percipiranom socijalnom samoefikasnosti roditelja.

Hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđen je doprinos navedenog skupa prediktora u objašnjenju varijance socijalne anksioznosti. Na uzorku studentica su se značajnim prediktorima pokazale sve dimenzije roditeljskog ponašanja, dok se na uzorku studenata značajnim prediktorom u objašnjenju varijance socijalne anksioznosti pokazao prediktor percipirane socijalne samoefikasnosti odabranog roditelja i samostalni doprinos restriktivne kontrole uz medijacijski utjecaj percepcije socijalne samoefikasnosti roditelja.

Utvrđena je statistički značajna rodna razlika u percepciji podrške odabranog roditelja. Studentice i studenti su majke procijenili značajno više podržavajućima od očeva. Također je utvrđena značajna rodna razlika u percepciji socijalne samoefikasnosti roditelja, studentice su očeve i majke procjenjivale više samoefikasnim nego što su ih procjenjivali studenti, te sudionici oba spola očeve procjenjuju značajno socijalno samoefikasnijima.

Navedeni rezultati ukazuju na to da studentice i studenti imaju različite zaštitne i rizične čimbenike za pojavu socijalne anksioznosti. Studenticama su rizični čimbenici za razvoj socijalne anksioznosti percepcija visoke restriktivne kontrole i popustljivosti, dok im je zaštitni faktor percepcija visoke roditeljske podrške. Studentima je zaštitni faktor za pojavu socijalne anksioznosti percepcija visoke socijalne samoefikasnosti roditelja, dok je rizični faktor percepcija visoke restriktivne kontrole uz medijacijski utjecaj percepcije niske socijalne samoefikasnosti roditelja.

Literatura

- Američka psihijatrijska udruga. (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*. (5.izdanje). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Aron, A., Aron, E. N., Coups, E. J. (2006). *Statistics for psychology 6th Edition*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Bandura, A. (1997). *Self efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Barber, B.K., Olsen, J.E., Shagle, S.C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development, 65*, 1120-1136.
- Barber, B.K., Stolz, H.E., Olsen, J.A. (2005). Parental support, behavioral control, and psychological control: Assessing relevance across time, method, and culture. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 70*.
- Barlow, D. H.(2001). *Clinical Handbook of psychological disorders: a step by step treatment manual / edited by David H. Barlow. 3rd edition*. New York: Guilford Press.
- Barlow, D.H. (2004). *Anxiety and Its Disorders. The nature and Treatment of Anxiety and Panic. Second Edition*. New York: Guilford Press.
- Barret, P.M., Rapee, R.M., Dadds, M.M., Ryan, S.M. (1996). Family enhancement of cognitive style in anxious and aggressive children. *Jornual of Abnormal Child Psychology, 24*,187-203.
- Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bilgin, M. i Akkapulu, E. (2007). Some variables predicting social self-efficacy expectation. *Social Behaviour and Personality, 35*, 777-788.
- Bögels, S. M.,&Perotti, E. C. (2011). Does father know best? A formal model of the paternal influence on childhood social anxiety. *Journal of Clinical Child and Family Study, 20*, 171–181.
- Brajša-Žganec, A., (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastebarsko: Naklada Slap.
- Collins, W.A., Russell, G. (1991). Mother–child and father–child relationship in middle childhood and adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review, 11*, 99–136.
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., Bronstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American psychologist, 55*, 218-232.

Collins, W.A., Madsen, S.D., Susman-Stillman, A. (2002). Parenting during middle childhood. U M.H. Bornstein (Ur.). *Handbook of parenting, Vol 1 (73-101)*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Čizmić, A. (2006). *Ispitivanje povezanosti matematičkog samopoimanja, straha od matematike i matematičkog postignuća*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Erceg, M. (2014). *Uloga obrazovnih aspiracija i očekivanja te ponašanja roditelja u objašnjenju perfekcionizma njihove djece*. Neobjavljeni diplomski rad. Zadar: Odsjek za psihologiju Sveučilišta u Zadru.

Heimberg, R. G., Holt, C. S., Schneier, F. R., Spitzer, R. L., Liebowitz, M. R. (1993). The issues of subtypes in the diagnosis of social phobia. *Journal of Anxiety Disorders*, 7, 249-269.

Heimberg, R.G., Liebowitz, M.R., Hope, D.A., i Schneier, F.R. (1995). *Social phobia: Diagnosis, assesment and treatment*. New York: The Guilford Press.

Hollander, E. i Simeon, D. (2006). *Anksiozni poremećaji*. Zagreb: Naklada Slap.

Jugović, I. (2004). *Zadovoljstvo rodnim ulogama*. Neobjavljeni doktorski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Juretić, J. (2008). Socijalna i ispitna anksioznost te percepcija samoefikasnosti kao prediktori ishoda ispitne situacije. *Psihologijske teme*, 17, 15-36.

Juretić, J. (2011). *Uloga socijalne anksioznosti i regulacije emocija u doživljavanju pozitivnih emocija*. Neobjavljeni doktorski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Katalenić, G. (2008). *Povezanost instrumentalnosti, ekspresivnosti i socijalne samoefikasnosti s depresivnim simptomima*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kashdan, T. B. i Roberts, J. E. (2004). Social Anxiety's Impact on Affect, Curiosity and Social Self-Efficacy During a High Self – Focus Social Threat Situation. *Cognitive Therapy and Research*, 28, 119-141.

Keresteš, G. (1999). *Agresivno i prosocijalno ponašanje školske djece u kontekstu ratni zbivanja: provjera posredujućeg utjecaja roditeljskog ponašanja*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.

Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G., Greblo, Z. (2012). Razvoj i validacija Upitnika roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 15, 23-42.

Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Komadina, T., Juretić, J., Živčić-Bećirević, I. (2013). Uloga socijalne anksioznosti, samootvaranja i doživljavanja pozitivnih emocija u objašnjenju kvalitete prijateljskih odnosa kod studenata. *Psihologijske teme*, 22, 51-68.

Macuka, I. (2007). Uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. *Društvena istraživanja*, 6, 1179-1202.

Macuka, I. (2010). Osobine i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija* 13, 63-8.

Okagaki, L., Luster, T. (2005). Research on parental socialization of child outcomes: Current controversies and future directions. U T. Luster, L. Okagaki (Ur.), *Parenting: An ecological perspective*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Smith, H. M. i Betz, N. E. (2000). Development and validation of a Scale of Perceived Self – Efficacy. *Journal of Career Assessment*, 8, 283-301.

Smith, S. A. i Betz, N. E. (2002). An examination of efficacy and esteem pathways to depression in young adulthood. *Journal of Counseling Psychology*, 49(4), 438-448.

Smith, S. A., Kass, S. J., Rotunda, R. J. i Schneider, S. K. (2006). If at First You Don't Succeed: Effects of Failure on General and Task-Specific Self-Efficacy and Performance. *North American Journal of Psychology*, 8, 171-182.

Tadić, J. (2013). *Prediktori ispitne anksioznosti*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Vizler, J. (2004). *Povezanost percepcije roditeljskog ponašanja i sramežljivosti i asertivnosti školske djece*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Vojnić Hajduk, I. (2005). *Povezanost dimenzija roditeljskog ponašanja, sociodemografskih varijabli i lokusa kontrole adolescenata*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Vuković, P., Brajša-Žganec, A. (2013). Spolne razlike u povezanosti roditeljskog ponašanja i samopoštovanja te samopoštovanja i samokontrole djece. *Suvremeni izazovi psihologije rada i organizacijske psihologije : knjiga sažetaka / Sušanjan, Zoran ; Miletić, Irena ; Kalebić Maglica, Barbara ; Lopižić, Josip (ur.)*. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.